

ԼԻԼԻԹ ԱԲԱԶՅԱՆ

ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՏՐԱՆՍՖՈՐՄԱՑԻԱՆ ՄՈԴԵՌՆԻՍԱԿԱՆ ՀԵՐՈՍԻ
ՏԵՍԱՆԿՅՈՒՆԻՑ. ՄԻՔԱՅԵԼԻ ԿԵՐՊԱՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ
«ՀԱՎԱԼՈՒՄՆ» ՎԵՊՈՒՄ

DOI: 10.24234/journalforarmenianstudies.v2i69.173

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Սույն գիտական հոդվածը վերլուծում է Սերգեյ Մանուկյանի «Հավալումն» վեպում մոդեռնիստական հերոսի՝ Միքայելի կերպարը՝ դիտարկելով նրան իբրև բարոյական, հոգեբանական և տիեզերաբանական տրամախոսության կրող: Միքայելի ներքին ճգնաժամը, մոլորակային երկվությունը և հիշողության խաթարումը ներկայացվում են որպես մոդեռնիստական անհատի ինքնության փլուզման և փրկության որոնման արտահայտություն: Վեպի կենտրոնական կերպարը ներկայացվում է որպես ժամանակակից մարդու վերացարկված և հոգեպես կասկածող դիմանկար, որի գիտական հաջողությունները հակասության մեջ են նրա բարոյական անկայունության և ինքնության փլուզման հետ: Վերլուծության առանցքում է այն հարցը՝ արդյոք փրկությունը հնարավոր է մի աշխարհում, որտեղ արժեքներն ու հավատը շարունակական կասկածի են ենթարկվում: Հեղինակը ցույց է տալիս, որ վեպում համադրվում են ֆենթզիի, գիտաֆանտաստիկայի և մոդեռնիստական փիլիսոփայության, պոստմոդեռնիստական և մետամոդեռնիստական տարրերը՝ ստեղծելով մի տարածություն, որտեղ փրկությունը հասանելի է միայն ներքին փոխակերպման միջոցով: «Հավալումն» ստեղծագործությունը վեր է դասվում ժանրային սահմաններից՝ դառնալով արդի հայ գրականության հումանիստական խոր հնչերանգով վեպ. այլ կերպ ասած՝ հայելին, որ կուղղի դեպի ներաշխարհ ճամփորդության:

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. Սերգեյ Մանուկյան, հավալուսն, մոդեռնիզմ, ֆենթզի, պոստմոդեռնիզմ, մեդամոդեռնիզմ, գիտաֆանտաստիկա, տրանսֆորմացիա, Մենդորի, Երկիր:

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

21-րդ դարի գրականությունը, հատկապես ժամանակակից հայ գրականության միջակայքում, հաճախ փորձում է միավորել գիտական երևակայությունը, փիլիսոփայական հղացումները և մոդեռնիստական սուբյեկտիվությունը: Այս համատեքստում Սերգեյ Մանուկյանի «Հավալուսն» վեպը առանձնանում է որպես եզակի օրինակ, որտեղ գիտական աշխարհը վերածվում է հոգևոր տարածքի: Վեպի գլխավոր հերոս Միքայելը չի սահմանափակվում գիտնականի կամ մարգարեի ֆիգուրով. նա, ըստ էության, միաժամանակ որոնող է, կասկածող, փրկող և մերժող:

ՄԵԹՈՂԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մոդեռնիստական գրականության վերլուծության մեթոդաբանություն
Վերլուծության հիմնական առանցքը ձևավորվում է մոդեռնիզմի գրական սկզբունքների հիման վրա.

- հերոսի ներքին քայքայման վերլուծություն՝ հերոսի՝ Միքայելի հոգեբանական երկատվածությունը դիտարկվում է որպես մոդեռնիստական խզում սուբյեկտի և աշխարհի միջև:
- Փրկչի մերժման մոտիվը՝ ընթերցվում է ոչ թե որպես սյուժետային հանգույց, այլ որպես գոյաբանական աղետ, ինչպիսին է Դոստոևսկու կամ Կաֆկայի մոտ:
- Ժամանակի և հիշողության ապակենտրոնացում. վերլուծվում է որպես հակահարթ կառուցվածքային բնույթ ունեցող գործիք, որը խաթարում է ժամանակագրական հաջորդականությունը՝ նման Պրուստին կամ Վիրջինիա Վուլֆին:

► *Մոդեռնիստական հերմենևտիկա* — մարդու և աշխարհայացքի խզման, հոգևոր անկման, իմաստի փլուզման վերլուծություն:

2. Մետաֆիզիկական (գոյաբանական) վերլուծություն

Այս մոտեցմամբ վեպը դիտարկվում է որպես գոյաբանական և բարոյական պոտենցիալ ունեցող տեքստ, որտեղ հարցադրված են հետևյալները (**Հայդեգեր Մ., 1989**):

- Արդյոք մարդը կարո՞ղ է փրկել իրեն կամ ուրիշին, եթե ինքը ներքուստ փլուզված է:
- Կարո՞ղ է փրկությունը լինել իրական, երբ աշխարհը կորցրել է հավատքը:
- Ի՞նչ կապ ունեն հիշողությունն ու ինքնագիտակցությունը մեղքի ու պատասխանատվության հետ:

► *Էկզիստենցիալ վերլուծություն*՝ հայդեգերյան և սարտրյան մոտեցմամբ. փրկության և ինքնության անորոշությունը:

3. Փիլիսոփայական-բարոյական քննադատություն

Վերլուծության մի ամբողջական շերտ ձևավորվում է բարոյական կոնֆլիկտի շուրջ՝

- փրկությունը՝ որպես անբավարար արժեք, երբ դիմացինն արժանի չէ կամ հրաժարվում է այն ընդունելուց:
- Մարդկային խավարի դիմակայումը լույսով, որին մարդն ի սկզբանե թիկունք է դարձնում:

► *Էթիկական դիսկուրսիվ վերլուծություն*՝ հաստատված Դերիդայի և Լևինասի մոդելների համատեքստում, ըստ որի բարոյական պարտքը (մյուսի նկատմամբ) հաճախ է հանգեցնում ձախողման:

4. Հոգեբանական վերլուծություն

Միքայելի կերպարի փոխակերպումը՝ գիտնականից դեպի ձախողված փրկիչ, դիտարկվում է՝

- որպես ներքին ընկճվածության աճ:
- Որպես մեղքի հոգեբանական բեռի ուժեղացում:

- Որպես հիշողության մանիպուլյացիայի հետևանք (տրավմայի վերբնույթում):

▶ *Ֆրեյդյան և յունգյան վերլուծությունը*՝ հերոսի «անգիտակցական եսից» բխող ընտրությունները և «ստվերի» պրոյեկցիան նոր միջավայրերի վրա (Մենդորիի ներդաշնակության մերժում) (**Ֆրեյդ Զ., 1990**):

5. Սիմվոլիկ և դիսկուրսիվ վերլուծություն

- Մենդորին դիտարկվում է որպես ուտոպիկ, բայց հոգեպես օտարացված տարածք:
- Երկիրն ընկալվում է որպես կործանման եզրին գտնվող խավար, որը, սակայն, միակն է, որտեղ հերոսը զգում է իրական կապ:
- Տիտիմոն՝ որպես փիլիսոփայական դիցաբանության անտեսանելի ծայն՝ ճշմարտության հեգնական կրող:

Արտահայտված մեթոդ:

- ▶ *Սիմվոլ-մոտիվների կառուցվածքային վերլուծություն*. հերոսի միջով անցնող բևեռների բացահայտում:

Ինտերտեքստուալություն և համեմատական վերլուծություն

Վերլուծության մեջ ակնհայտ են մոդեռնիստական գրականության այլ տեքստերի հետ դիպաշարային և գաղափարական աղերսներ.

- Ֆրանց Կաֆկա – մերժված փրկիչը («Դատավարությունը»)
- Հերման Հեսսե – հոգևոր երկատվածություն («Տափաստանի գայլը»)
- Ժան Պոլ Սարտր – ազատություն՝ որպես դատապարտություն
- Անդրե Ժիդ – բարու և չարի վերաիմաստավորում

Արտահայտված մեթոդ:

- ▶ *Ինտերտեքստուալ հղումների հետազոտություն*՝ ինչպես տեսական, այնպես էլ գեղարվեստական մակարդակով:

Ընդհանուր մեթոդաբանական բնութագրում:

Հիմնական մեթոդը՝ *մոդեռնիստական էքզիսպենցիալ հերմենևտիկ վերլուծություն*, որը լրացվում է՝

- փիլիսոփայական բարոյագիտական քննադատությամբ,
- հոգեբանական ինտերպրետացիայով,
- կառուցվածքային սիմվոլիկ դիտարկումներով:

ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ

Երկու մոլորակ՝ որպես հոգեբանական և բարոյական դիալեկտիկա

Միքայելի բնակությունը երկու մոլորակներում՝ Երկրում և Մենդորիում, ընթերցողին ներկայացնում է ոչ թե ֆիզիկական տարանջատում, այլ սյուր բարոյական հակադրություն: Երկիրն արդեն հինգերորդ արդյունաբերական հեղափոխության խեղդող հետևանքների մեջ է, իսկ Մենդորին՝ բնության հետ ներդաշնակ ապրելու իդեալական տեսլական:

Այդ հակադրությունն առաջ է բերում մոդեռնիստական հարցադրում՝ *Ինչպե՞ս գոյակցել ներսում փլուզվող արժեքների ու դրսի գաղափարական համակարգերի միջև:*

Միքայելը հենց այդ կետում է՝ հոգու Երկիրը նրա մեղքի և փրկության դաշտն է, Մենդորին՝ հավասարակշռության այն իդեալը, որին նա երբեք ամբողջությամբ չի պատկանում:

Ինքնության փլուզումը որպես մոդեռնիստական ճգնաժամ

Միքայելի կերպարը չի հաստատվում, այլ մշտապես շարժման մեջ է՝ հոսուն, կասկածի ենթակա, հարցադրող: Նա հայտնագործում է համավարակի դեմ դեղամիջոց, սակայն իր «հերոսությունը» չի ամբողջանում, այլ վերածվում է **քարոզչական վտանգի**, թե արդյոք մարդկությունն արժանի՞ է փրկության:

- Վեպը սրում է մոդեռնիստական հարցադրումը.

Փրկչի կերպարը կարո՞ղ է գոյություն ունենալ այն ժամանակ, երբ մարդկությունը կորցրել է հավատն իր մեջ:

Այստեղ Միքայելը վերածվում է Ողիսևսի հակապատկերին՝ նա վերադարձ չունի, և նույնիսկ եթե վերադառնա, ինքը նույնը չի լինի:

Բարոյական ճգնաժամ՝ Փրկիչ, թե ոչ

Համավարակի դեմ հաղթանակը չի նշանակում Միքայելի հոգևոր հաջողություն: Նրա համար այն դառնում է հոգևոր բեռ՝ ոչ միայն մարդկանց կյանքի փրկության, այլ նաև բարոյականության դեմ: Նա կանգնում է բարդ հարցի առջև՝ արդյոք մարդկությունն արժանի՞ է փրկության:

Վեպի ընթացքում տեղի է ունենում խոր փիլիսոփայական ճգնաժամ. Միքայելը սկսում է հարցնել, թե արդյոք նրա գիտական աշխատանքի արդյունքը՝ դեղամիջոցը, իսկապես փրկե՞լ է մարդկությանը, թե՞ պարզապես երկարաձգել է նրա ցավոտ գոյությունը: Այս պահը բնութագրում է մոդեռնիստական հերոսներին՝ նրանց ձախողված փրկչականությունը, որն այնուամենայնիվ, նրանց մղում է դեպի ինքնազննություն՝ այլևս գործողություն չկատարելու, այլ ներքին հարցերի լուծման մեջ:

Տիպիկ մոդեռնիստական մոտիվ է նրա ոչ միայն արտաքին, այլ նաև ներքին ձախողությունը: Միքայելը վեպի ընթացքում հայտնաբերում է, որ իր տեխնոկրատական համոզմունքները ոչ մի կապ չունեն իրական հուզական և բարոյական հետամտությանը: Նա տառապում է իր անձի խորապես անորոշությամբ ու մարդկության ապագայի անորոշությամբ: Վեպը կիսատ է, ինչպես ինքնակենսագրությունը, որտեղ հերոսը չի հասնում սեփական իդեալին՝ մնում է անորոշ վիճակում:

Ինքնազննություն՝ փոխվող մենթալություն

Հերոսը դառնում է ինքնազննության մղված՝ խելագար ինքնուրույնություն որոնող անձ: Այս մոդեռնիստական դիմանկարը առաջ է բերում հարցադրումներ մարդու ներսում ստեղծվող երկապառակությունը. արդյոք գիտությունը երբեք չի կարող լիովին փրկել մարդկային հոգին, երբ նրա քայլերը մնում են միայն ֆիզիկական գոյության երկարաձգման մեջ, ոչ թե բարոյական վերափոխման: Ահա այս ինքնազննությունը տանում է նրան հեռավոր մոլորակ՝ Մենդորի, որտեղ մարդկությունը դեռ պահպանում է հավասարակշռության օրենքները, սակայն Միքայելը մշտապես անհարմար է այնտեղ: Նա չի կարող լինել ո՛չ փրկիչ, ո՛չ

մարգարե, քանի որ նրա սեփական համոզմունքներն ու ոչնչացման վախը դեռ անսպառ են:

Հերոսի հոգեբանական տրանսֆորմացիան մոդեռնիստական լույսի ներքո

Այսպիսով, Միքայելի կերպարը սահմակեցուցիչ հակասություն է պարունակում. սկզբում նա գիտնական է, բայց հետո վերածվում է փրկչի, և վերջինիս ճգնաժամը շատ ավելի վերապրում է, քան գիտական հարցերի լուծում: Սրա արդյունքում նա ոչ միայն ձախողում է փրկչական իր դերը, այլև դառնում է խոր նվիրվածություն չունեցող մարդու կերպար: Նրա անցումը տեխնոկրատիկ վստահությունից դեպի փիլիսոփայական կասկածը վեպում առավել դառնում է հոգեբանական որոնումների մեկնարկ:

Ժամանակի և հիշողության մանիպուլյացիան

Վեպում ժամանակը չի ենթարկվում լիարժեք ընթացքի: Նախադասությունը, որում բացվում է հերոսի ճակատագրական ընտրությունը, առկա է միայն չորրորդ մասի երրորդ գլխում, ինչը ներկայացվում է նաև առաջաբանում: Այս խաղը ժամանակի հետ հիշեցնում է *Տափաստրանի գայլը*¹ Հերման Հեսսեի աշխատանքում, որտեղ իրականությունը փոխարինվում է ներքին հյուսվածքի պես տրանսֆորմացվող զգացողություններով: Միքայելի հիշողությունները նույնպես դառնում են **ձևափոխվող կողեր**, որոնք միայն աստիճանաբար են ստանում իմաստ՝ տարբեր իրավիճակներում տարբեր ձևով:

Հետևաբար հարց է առաջանում. *եթե հիշողությունը անկայուն է, ապա ո՞րն է փրկության հիմքը՝ փաստե՞րը, զգացմունքնե՞րը, թե՞ հավատը:*

Տիեզերական հավասարակշռություն՝ որպես հոգևոր պատասխանատվություն

Մենդորիում բնակիչները ապրում են տիեզերքի օրենքներով, պահպանելով ներդաշնակությունը: Միքայելը՝ որպես մարդ, մշտապես հակված է այդ հավասարակշռությունը խախտելու (**Մանուկյան Ս., 2022**):

Նա դառնում է մոդեռնիզմի այն հիպերբոլացված «հետգիտակցական սուբյեկտը», որը հասկանում է իր արարքների կործանարար հետևանքները, բայց շարունակաբար մղվում է: Հարցադրում:

- *Կարո՞ղ է մարդը գիտակցաբար ընտրել չգործելը՝ որպես բարոյական քայլ, երբ աշխարհը նրանից պահանջում է փրկիչի դեր:*

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Միքայելի կերպարը Սերգեյ Մանուկյանի վեպում վեր է դասվում սովորական հերոսներից. նա մարդկային գիտակցության քառսի և հավասարակշռության միջև կանգնած գիծ է: Նրա որոնումն արդեն իսկ չընդունված ճշմարտության հաստատում է, այն ճշմարտության, որ փրկությունը կարող է լինել միայն ներքին ընդունման, ոչ թե արտաքին հաղթանակի արդյունք:

Միքայելի «կասկածը» մոդեռնիստական ճգնաժամի առանցքն է՝

- մարդու և բնության կտրվածության,
- գիտության և բարոյականության խզման,
- մարդկանց հոգևոր անտարբերության,
- փրկիչի ներքին կասկածների համադրման միջոցով:

Վեպի կենտրոնական կերպարը՝ Միքայելը, ներկայացվում է որպես ժամանակակից մարդու վերացարկված և հոգեպես կասկածող դիմանկար, որի գիտական հաջողությունները հակասության մեջ են նրա բարոյական անկայունության և ինքնության փլուզման հետ: Սա ոչ թե սոսկ արտաքին հակամարտություն է, այլ փրկողի և փրկվողի հարաբերության բարոյափիլիսոփայական կասկած, որը մնում է անպատասխան, բայց հենց դրա խորությամբ էլ վեպը դառնում է հուզիչ ու ժամանակակից:

«Հավալուսն» վեպում մոդեռնիզմը, պոստմոդեռնիզմը, մետամոդեռնիզմը համադրվում է էկոֆենթզիի և գիտաֆանտաստիկայի տարրերի հետ՝ ընդամին առաջ քաշելով համամարդկային ու խոր հումանիստական հարցեր:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Մանուկյան Ս. (2022)**, Հավալուսն, Երևան, Հեղինակային հրատ.:
2. **Հայդեգեր Մ. (1989)**, Մետաֆիզիկայի ներածություն, թարգ. Ա. Վ. Ախուտին, Վ. Վ. Բիբիխին, «Փիլիսոփայության հարցեր» ամսագիր, N 9, էջ 116-163:
3. **Ֆրեյդ Ջ. (1990)**, Պատկերացումների ճնշում և անգիտակցականի դինամիկա, Մոսկվա, «Պրոգրես»:

REFERENCES

1. **Manukyan S. (2022)**, Havalowsn /The Pelican/, Yerevan, Author's edition.
2. **Heidegger M. (1989)**, Metafizikayi nerac'owt'yown /Introduction to Metaphysics/. Translated by A. V. Akhutin and V. V. Bibikhin, Questions of Philosophy Press, p. 116-163.
3. **Freud S. (1990)**, Patkeracowmneri twnshowm & angitakcakanı dinamika /Repression of Representations and the Dynamics of the Unconscious/, Moscow, Progress Publishers.

Lilit Abajyan

Psychological Transformation from the point of view of the Modernist Hero.

Conclusion

Key words and expressions: *Sergey Manukyan, The Pelican, modernism, fantasy, postmodernism, metamodernism, science fiction, transformation, Mendori, Earth.*

This scholarly article analyzes the character of Mikael, the modernist hero in Sergey Manukyan's novel **The Pelican**, presenting him as a bearer of moral, psychological, and cosmic dialectics. Mikael's inner crisis, planetary duality, and fragmented memory are interpreted as expressions of the modern individual's identity collapse and search for redemption. The central character of the novel, Mikael, is portrayed as an abstract and spiritually conflicted representation of the modern

individual, whose scientific achievements stand in stark contrast to his moral instability and the fragmentation of his identity. At the core of the analysis lies the question: is salvation possible in a world where values and faith are under constant doubt? The author demonstrates that the novel blends elements of eco-fantasy, science fiction, and modernist philosophy, creating a space where salvation is attainable only through inner transformation. **The Pelican** transcends traditional genre boundaries, becoming a unique phenomenon in contemporary Armenian literature with a deeply humanistic resonance: in other words, a mirror to guide the journey into the inner world. It is regarded as a unique attempt within contemporary Armenian literature to reinterpret the discourse of salvation under conditions of metaphysical instability.

Лилит Абаджян

**Психологическая трансформация с позиции модернистского героя: анализ
образа Микаэля в романе “Пеликан”**

Заключение

Ключевые слова и выражения: Сергей Манукян, “Пеликан”, модернизм, фэнтези, постмодернизм, метамодернизм, научная фантастика, трансформация, Мендори, Земля.

В настоящей статье анализируется образ модернистского героя Микаэла в романе Сергея Манукяна “Пеликан”, интерпретируемого как носителя морального, психологического и космологического дискурса. Внутренний кризис героя, планетарная раздвоенность и искажение памяти осмысливаются как проявления распада идентичности модернистского субъекта и стремления к спасению. В центре исследования находится ключевой вопрос: возможно ли спасение в мире, где традиционные ценности и вера постоянно ставятся под сомнение? Центральный персонаж романа – Микаэл – предстает как абстрагированный и внутренне сомневающийся образ современного человека,

